

Bijenlandschap West-Brabant

Projectplan 2024-2025

Datum: 29 november 2023

Inleiding

Bijenlandschap West-Brabant werkt aan een aaneengesloten netwerk van leefgebieden voor bijen en andere bestuivers in West-Brabant, dat duurzaam jaarrond voldoende voedsel en nestelgelegenheid biedt voor bijen en andere bestuivers. Zowel binnen als buiten de bebouwde kom, in de openbare ruimte maar ook op particulier terrein, bedrijventerreinen, natuurgebieden en in de agrarische omgeving, zoveel mogelijk aansluitend op bestaand en te ontwikkelen natuurterreinen. Van onze inzet voor bestuivers profiteren ook andere dieren en planten. Het netwerk 'Bijenlandschap West-Brabant' is ontstaan in 2017.

Waarom werken voor bijen en andere bestuivers?

Wilde- en honingbijen zijn door hun rol in het bestuiven van planten onmisbaar voor het behoud van flora en fauna in Nederland: bestuiving is noodzakelijk voor meer dan 85% van de wilde planten in de natuur.

Daarnaast hebben zij een cruciale economische functie in de land- en tuinbouw. Bestuiving is noodzakelijk voor meer dan 75% van onze voedselgewassen, met name groente en fruit.

Wilde bijen, honingbijen, hommels en andere soorten bestuivers zoals zweefvliegen en vlinders zijn hierbij van groot belang. Wereldwijd gaan bijen en andere bestuivers achteruit in soorten en aantallen. En ook in Nederland gaat het niet goed: op dit moment zijn er 360 verschillende bijen soorten in Nederland waarvan 40% in meer of mindere mate wordt bedreigd.

Bijen en andere bestuivers zijn essentieel voor ons ecosysteem en onze biodiversiteit. Een vermindering van bestuivers betekent dat veel plantensoorten mogelijk zullen verdwijnen, samen met andere organismen die direct of indirect van hen afhankelijk zijn.

Het Bijenlandschap West-Brabant is naast een inhoudelijk, vooral ook een sociaal netwerk. Het gaat om het betrekken en inspireren van mensen om daarna samen aan de slag te gaan. Sterk aan het samenwerkingsverband is dat de nadruk ligt op uitvoering door de partijen zelf. De bijen en andere bestuivers zijn gebaat bij een bijvriendelijk ingerichte en beheerde buitenruimte. Alle partners zijn met het bijvriendelijk inrichten en beheren van de groene ruimte aan de slag.

Heel belangrijk en waardevol is en blijft de verbinding met de wetenschap. Bijenlandschap West-Brabant en Wageningen Environmental Research en EIS Naturalis trekken al jaren nauw samen op. Hierdoor is voor het bijenlandschap de meest actuele kennis voorhanden en nieuwe inzichten kunnen worden vertaald naar de praktijk. En andersom is het voor de wetenschappers waardevol dat de ervaringen uit de praktijk voor hen toegankelijk en beschikbaar zijn.

De toegevoegde waarde van Bijenlandschap West-Brabant

Highlights uit de evaluatie van eind 2021:

- De kracht van ons netwerk ligt met name in de verbinding, het samen leren, van de specialisten en van elkaars projecten.
- De samenwerking geeft daarmee individuele organisaties steun, in de vorm van kennis, ervaringen en aanmoediging.
- Dit helpt de partners om de nieuwe, bijvriendelijke, werkwijze in te passen in de organisatie en cultuur.
- De organisatiekracht is een ander belangrijke factor: het netwerk ontstond niet vanzelf en blijft ook niet vanzelf bij elkaar. Er ligt flink veel verbindingswerk, kennisdelen en lobbywerk aan ten grondslag.
- Er is gekozen voor één zichtbaar en meetbaar doel: de bijen en overige bestuivers. Dit doel heeft echter wel een veel breder bereik: ontwikkelingen bij de bestuivers zegt ook wat over of heeft effect op de voedselvoorziening, biodiversiteit, gezondheid, vitale leefomgeving, landschappelijke kwaliteit (etc.).
- Het netwerk is een slagvaardig netwerk is, dat met hulp van een goede onderbouwing ook werkelijk resultaat boekt.
- De vraag of het bijenlandschap in de toekomst nog nodig is, is volmondig positief beantwoord.

We zijn trots op wat we in ons bijenlandschap bereiken. Concrete resultaten, daar draait het om. De resultaten van 2022 en 2023 zijn uitgewerkt in het bijgevoegde Activiteitenverslag. Een aantal van deze activiteiten loopt de komende tijd nog door en we starten nieuwe projecten op. Partners van het bijenlandschap hebben aangegeven voor 4 jaar weer samen verder te willen werken voor bijen en bestuivers. Omdat het moeilijk is om voor 4 jaar een compleet plan te maken, is afgesproken dat voor de komende 2 jaar de projecten en activiteiten worden uitgewerkt en dat eind 2025 een nieuw plan wordt opgesteld voor 2026 en 2027.

Er zijn meerdere redenen waarom werken voor bijen en bestuivers nog steeds belangrijk is, onder meer:

- Er is voor bijen en andere bestuivers in het landschap nog veel te verbeteren: de achteruitgang van de biodiversiteit, het gaat nog lang niet goed (genoeg).
- Er worden juist nu vele transities - bijvoorbeeld de klimaatverandering en klimaatadaptatie, biodiversiteitscrisis, de aandacht voor anders voedsel produceren - echt gezien en opgepakt. Hierdoor ontstaan er kansen om in ons gebied bestuivers / natuur te verbinden met transities en programma's: programma versterken biodiversiteit, klimaatadaptatie, natuurinclusieve landbouw, gezondheid, vitale leefomgeving. Met ons netwerk zijn we, in dit momentum, beter in staat om dit voor elkaar te krijgen.
- De kanskaart biedt een zeer goede, wetenschappelijk onderbouwde, onderlegger voor het selecteren van maatregelen. Hier liggen vele kansen maar het verdient nog meer aandacht.
- Samen constructief en succesvol werken aan een natuurlijker en mooier West-Brabant heeft resultaat, is heel krachtig en geeft veel voldoening.
- Het netwerk is betrokken bij beleid en uitvoering. Het bijenlandschap maakt beleidsopgaven van anderen concreet en legt hiermee de verbinding tussen beleid en praktijk. Het bijenlandschap helpt hiermee partijen om beleid tot uitvoering te brengen.

We zoeken bij activiteiten en projecten naar synergie ofwel win-win situaties. Vaak gaat dit over het toevoegen van bijvriendelijke inrichting aan beheer en aan andere opgaven. Er worden dan meerdere doelen gecombineerd in één activiteit. Dat is effectief en verstandiger dan ieder voor zich werken aan eigen probleemstellingen of doelen. Er moet op het gebied van biodiversiteit en klimaat veel gebeuren. We willen als bijenlandschap hierin ons steentje bijdragen en waar mogelijk zaken gezamenlijk en dus efficiënt aanpakken.

Het meten van de resultaten van activiteiten is belangrijk. Zinvol en doeltreffend monitoren blijft echter complex en vraagt een grote inspanning en specifieke kennis. Het meten van de ontwikkeling van insecten vraagt een meerjarige aanpak, bijvoorbeeld om weersinvloeden en jaarlijkse variaties eruit te kunnen filteren. Daarbij wordt er al veel gemeten door verschillende partijen. In het plan is nu geen financiële ruimte voor het uitvoeren van nieuwe monitoringen opgenomen. Het bij elkaar brengen van meetresultaten en ervaringen van andere partijen (en gebieden) is altijd wel een goed idee. Ook binnen de Nationale Bijenstrategie is meten en monitoring dit een aandachtspunt. Ook daar wordt gezocht naar een goede en werkbare invulling hiervoor. We wachten deze ontwikkelingen even af.

Hierna zijn de plannen voor de komende 2 jaar uitgewerkt. Het beschrijft onze ambities. Het plan houdt daarbij ruimte om, met het doel voor ogen, de plannen aan te passen of nieuwe, nu nog onbekende, vraagstukken op te pakken. Met als uitgangspunt uiteraard dat de activiteiten ertoe bijdragen dat we dichterbij ons doel komen: een robuust leefgebied voor bijen en bestuivers in West-Brabant.

Activiteiten voor 2024 en 2025

In 2024 en 2025 werken we aan de volgende opgaven en projecten:

1. Organisatie en communicatie

Hiertoe behoren werkzaamheden zoals:

- Opstellen en actualiseren van de plannen en begroting en de samenwerkingsovereenkomsten
- Het actueel houden van de website en berichtgeving op social media en het opstellen van nieuwsbrieven
- Het organiseren van de jaarbijeenkomst voor alle partners,
- De samenwerking met en voor Groene cirkels Cosun
- Het verzorgen van presentaties, opstellen communicatiematerialen, voor en door derden zoals collega bijenlandschappen, partners van ons bijenlandschap, Kennis Impuls Bestuivers, WUR, Nederland Zoemt, EIS etcetera.

2 Voortzetten educatie voor basisonderwijs en onderbouw middelbaar onderwijs.

De bestaande tentoonstelling en het educatiepakket wordt vaak gebruikt. Deze tentoonstelling en het educatiepakket blijft beschikbaar voor alle partners van het bijenlandschap en kan, bijvoorbeeld, door alle scholen in onze regio worden geleend. We zetten ons in om samen met het Natuurpodium de tentoonstelling en het educatiepakket actief beschikbaar te blijven stellen en de verbinding te zoeken met opgaven van anderen.

3 Voortzetten en opschalen dijkenproject

Dijken zijn bijzonder interessant voor biodiversiteit in het algemeen en wilde bijen en hommels in het bijzonder. In het programma Rijke Dijken van de Delta worden dijken in Zuid-Holland, West-Brabant en Zeeland onderzocht op de waarde voor insecten. Op deze website wordt in een korte video helder

uitgelegd waarom dijken zo interessant zijn: www.bestuivers.nl/dijkenproject en dit artikel beschrijft de start van dit project: [Dijkbeheerders slaan handen ineen](#)

Een aantal dijken in Steenberg en Drimmelen is al onderzocht op de waarde voor biodiversiteit en de komende jaren wordt het beheer hier aangepast. Ook de effecten van die aanpassingen worden voor meerdere jaren gemeten.

Vanaf 2024 worden een aantal clusters (gebieden) van dijken nader beschouwd en in gezamenlijkheid opgepakt. Gestart wordt met 2 clusters in Steenberg en 1 cluster in Drimmelen. De kennis, resultaten en ervaringen uit het onderzoek worden hier vertaald naar de praktijk.

De kennis en ervaringen worden daarna gedeeld met andere gebieden. Er is ruimte om de aanpak uit te breiden naar nieuwe dijken of nieuwe gebiedsclusters in gemeenten waar dijken aanwezig zijn.

Dit project is verbonden aan Rijke Dijken van de Delta (project van Naturalis, Eis Kenniscentrum insecten en Grauwe Kiekendief in de Zuidwestelijke Delta).

4 Het project 'van bufferstrook naar bijenstrook', uitvoeren en uitbreiden.

Vanaf 2023 moeten agrariërs langs waterlopen bufferstroken opnemen in hun percelen. Dit zijn stroken van zo'n 3 tot 5 meter breed waar kortweg geen mest en bestrijdingsmiddelen mogen worden gebruikt. Samen met Coördinatiepunt Landschap (Brabants Landschap), Wageningen Environmental Research en een aantal partners (Agrarische Natuurverenigingen, Cosun Beet Company, Treeport, Fruitport, Waterschap Brabantse Delta, ZLTO) is in 2023 verkend of en welke kansen er zijn om van deze stroken bijen-stroken te maken.

Er ligt hier veel potentie, in West-Brabant gaat het om duizenden kilometers. In beeld is gebracht wat de functies zijn van de bufferstrook, welke risico's er kunnen zijn en welke planten in een bufferstrook passen. Wageningen Environmental Research heeft de meest actuele kennis over planten bij elkaar gezet. Het vertrekpunt is een lange lijst met kruiden die interessant zijn voor bijen en andere bestuivers. Daarnaast is gezet of en welke plaagbestrijdende insecten de plant aantrekt of dat de plant juist plagen aantrekt die vermeden moeten worden. Ook de praktische kant, bijvoorbeeld de voorwaarden van boeren voor aanleg, beheer en gebruik van de stroken is meegenomen. Met zaadleveranciers is vervolgens doorgesproken over de ideale samenstelling van zaadmengsels voor bufferstroken in verschillende omstandigheden.

De verzamelde kennis is vertaald naar een concreet voorstel voor de bijen-bufferstroken voor akkerbouw, akkerbouw met peulvruchten en boomkwekerij en fruitteelt.

Het streven is dat er vanaf 2024 bufferstroken worden aangelegd met de samengestelde mengsels en wordt de kennis over mengsels en de manier van organiseren geoptimaliseerd. Het project omvat voor de komende 2 jaar de volgende werkzaamheden:

- Kartrekker, coördinatie, procesbegeleiding en praktische uitvoering
- Communicatie en promotie
- Kennis en inzichten vertalen naar de praktijk
- Zoeken van financiering
- Verzorgen van presentaties, Organiseren en voorbereiden van workshops en excursies.
- Verzamelen van leerervaringen, evaluatie en bijstellen aanpak

5 Opzetten samenwerking educatie voor beroepsonderwijs / vakopleidingen (VMBO, MBO)

Voor VMBO en MBO verkennen we samen met de Nederlandse Bijenhoudersvereniging (NBV) de mogelijkheden om educatie over het belang van wilde bijen en bestuivers te verweven in hun lessen. Gedacht wordt aan de thema's landschap, inrichting, groenbeheer, akkerbouw, tuinbouw, fruitteelt.

De bedoeling is de verbinding te leggen met bedrijven om de theorie direct te vertalen naar de praktijk. Daarvoor wordt de samenwerking gezocht met groenbeheerders, hoveniers, ontwerpers en de agrarische sector.

In 2024 inventariseren we samen met MBO en VMBO-scholen uit onze regio en de NBV bestaande lesmethodieken en de mogelijkheden voor de verbinding met de praktijk van onze partners en andere bedrijven.

De wens is om vanaf schooljaar 2024/2025 lesmethodiek toe te passen in lessen en excursies en, indien nodig, de lesmethodiek te verbeteren.

6 Betrekken inwoners

Ofwel het versterken van het leefgebied in de bebouwde omgeving. Het doel is inwoners bewust te maken van het belang van bijen en biodiversiteit en dat iedere inwoner een steentje kan bijdragen en dus onderdeel kan zijn van de oplossing. Dit pakken we via een aantal sporen op:

- Via woningcorporaties en gemeentes. De ambitie is de acties die de afgelopen 2 jaar met Stadlander zijn uitgevoerd ook op te pakken met andere woningcorporaties. De ervaring leert dat er al snel overlap is met het werkgebied en de doelen van gemeentes. Deze samenwerking - woningcorporaties en gemeentes - is als positief en kansrijk ervaren.
- Jaarlijks organiseren van de fotowedstrijd. Doel: op een andere manier bekendheid vragen voor bijen en bestuivers.
- Verkennen van de kansen bij zorgorganisaties zoals zorginstellingen, ziekenhuizen, GGZ. Deze organisaties hebben vaak flinke eigen terreinen. In potentie zijn dat groene eilanden die kunnen functioneren als 'bijtankstation'. Met een kleine aanpassing valt vaak al veel winst te behalen. Ook komen er bij deze organisaties veel mensen bij elkaar waardoor het werken aan bewustwording (in kleine stapjes) ook hier een kans is. Het besef dat groen de gezondheid en het welbevinden verbeterd groeit. Het toevoegen van bijen en biodiversiteit is dan een logische stap.

7. Verkenningen

- **Verkenning kansen voor meerjarige planten:** heggen en hagen, plantsoen, in en buiten de bebouwde kom. We denken dat daar veel potentie ligt, maar dit verdient nog uitwerking. De verbinding met klimaatadaptieve maatregelen is snel gelegd, bijvoorbeeld:
  - o dak- en geveltuinen
  - o NK Tegelwippen en verminderen van de verharding in het algemeen: wat plant je ervoor terug?
  - o bij keuze voor meer bomen en struiken: wat zijn dan bijvriendelijke opties?
  - o Aansluiting bij de gemeentelijke vergroeningsplannen.
- **Kansen op sportparken, golfterreinen en verblijfsrecreatie:** Verkennen van de mogelijkheden en behoeftes van de recreatieve sector en sportparken om inrichting en beheer van de buitenruimte bijvriendelijker te maken. Dit biedt ook kansen voor het informeren en betrekken van gasten / recreanten (PR en communicatie).
- **Verbinding met klimaatadaptieve leefomgeving**
Verkend wordt hoe kennis en kansen voor bestuivers ingevoegd kunnen worden in de plannen die worden gemaakt voor klimaatadaptatie. Dit nemen we mee in overleggen met de gemeentes en we gaan langs bij advies- en ingenieursbureaus.

8 Excursies, kennisuitwisseling en lezingen, delen van kennis en ervaringen, in ieder geval voor de volgende onderwerpen:

- De **Aziatische Hoornaar** is een invasieve exoot die sinds 2017 zijn opmars maakt in Nederland. Uit waarnemingen blijkt dat de soort vanuit het zuiden van Nederland snel oprukt richting het noorden van Nederland. De opmars van de Aziatische Hoornaar heeft een negatieve impact op biodiversiteit, imkerij en fruitteelt. Vanuit de samenwerkende Nederlandse imkerverenigingen is de Taskforce Aziatische hoornaar ingericht. In samenwerking met de NBV (Nederlandse Bijenhoudersvereniging) en de Taskforce Aziatische hoornaar organiseren we een kennissessie over deze problematiek.
- Het **economische belang van een goede bestuiving**. Het economische belang van bestuiving is een onderwerp dat nog veel meer aandacht verdient. Met partners en Wageningen Environmental Research verkennen we de mogelijkheden om de kennis die op dat vlak is verzameld een podium te geven.
- Workshop **natuurlijke plaagbestrijding** voor de agrarische sector (incl. erfbetreders) in samenwerking met Wageningen Environmental Research. Deze workshop maakt gebruik van de kennis die in het project 'Van bufferstrook naar bijenstrook' is opgedaan. Een vervolgvraag is hoe parktijkervaring kan worden opgedaan, samen met de sectoren die het aangaat.
- Verkennen **van kansen in natuurgebieden** met TBO's.

9. Inspelen op nieuwe kansen en ontwikkelingen

Een kracht van ons Bijenlandschap West-Brabant is dat we open staan en onze ogen open houden voor kansen en ontwikkelingen. We willen kunnen inspelen op nieuwe kansen die zich voordoen. Er is daarom tijd gereserveerd om contacten te kunnen leggen, te verkennen en anderen met presentaties, werkbezoeken et cetera te kunnen inspireren.

10. Opmvolging kansenkaart

Voor de gehele regio zijn op één Kansenkaart de bouwstenen voor het landschappelijk en ecologisch netwerk voor de bestuivers verbeeld. De kansenkaart laat zien waar belangrijke habitatnetwerken voor bestuivers in het gebied voorkomen, waar welke maatregelen genomen kunnen worden om het landschap voor bestuivers zo effectief mogelijk te verbeteren. De kansenkaart blijft een belangrijke onderlegger om keuzes voor maatregelen te maken en daar het gesprek over te voeren.

We willen de kansenkaart levendig houden en gebruiken voor meerdere doelen (klimaatadaptatie, vergroenen kernen, etc).

